

ÉBLI GÁBOR

Nagybánya – Budapest – Regensburg

Bay Miklós gyűjteménye

Thorma János: Hazatérő, 1910 körül

Nagyvonalúan, letisztult ízléssel berendezett ház Budán. Szecessziós ebédlőgarnitúra, a tálalószekrényen klasszikus modern szobrászatunk remekművei. Zsolnay-vázák, herendi kaspók – s a falakon Nagybánya festészetének teljes keresztmetszete.

Bay Miklóst már a családi indíttatás is a műgyűjtés felé vezette. A szülői és a nagyszülői otthonban igényes lakberendezési tárgyak és képek között nőtt fel Erdélyben. Élete első tíz évének ez a világa azonban az államosítások és kitelepítések nyomán 1948-ra szétszakadt. A családi tárgyakból egyetlen idősebb Markó Károlyképe maradt meg, amelyet egyetemi diplomájára kapott ajándékba.

Marosvásárhelyen végezte az orvosi kart, s itt lett még fogékonyabb a tárgykultúra iránt. Professzorai a szakmai tudás mellett emberi tartást, műveltséget, az irodalmi-képzőművészeti jártasság igényét is átadták. Ráadásul Nagybányára járt udvarolni, s itt valóban minden jóra való polgárházban festmények függtek a falon. Feleségének családja is örömmel vett kvalitásos műveket. Végül 1969-ben tizenkét évre Nagybányára került dolgozni, s onnantól kezdve máig aktívan gyűjt.

A művésztelep városában azonban nem is volt olyan könnyű a képvásárlás. A családok ragaszkodtak a művekhez, inkább hagyatékból vagy hosszú rábeszéléssel lehetett képet szerezni. Ez csak 1990 táján változott meg, amikor az embereknek hirtelen pénzre lett szükségük, s ezért értékesíteni kezdték féltett kincseiket. Nagybánya mint „élő múzeum” korábban is jó iskola volt a fiatal gyűjtőnek. Bay személyesen is megismerte Ziffer Sándort és Nagy Oszkárt, hozzáolvasott az egyes alkotókhoz, s fokozatosan tudatossá váltak választásai. Így nyílt ki érdeklődése az absztrakt művészet felé is.

Az első gyűjtési szakasz 1980-ban zárult, amikor Regensburgba költözött. A német közegben modernebb életstílust sajátított el, érdeklődéssel fordult az absztrakt művészet felé, s kortárs német geometrikus műveket vásárolt. Mivel ezek árszintje igen magas, inkább a szerényebb árú sokszorosított grafikai alkotásokra szakosodott – ragaszkodott azonban a legjobb művészekhez (például Immendorf, Baselitz, Panck, illetve a tágan értelmezett német nyelvterületről Arnulf Rainer osztrák és Max Bill svájci művész alkotásaihoz). Összesen közel harminc szerzeményét végül egy évtized múlva cserélte el, amikor Budapestre költözött. Tizenhat grafika a Szépművészeti Múzeumhoz került, amelynek az 1985-ben Véghelyi Péter orvosprofesszor által létrehozott XX. századi alapítványa külön cserealappal rendel-

Balla Béla: Parasztudvar, 1908

kezik ilyen ügyletekre. Kollekciónak különlegességéből, a két Joseph Beuys-rajz közül Bay az egyiket a Múzeumnak ajándékozta. Németországban gyűjtött anyagából csak két Vasarely-művet tartott meg egy ideig.

Visszatérés Nagybányához

A rendszerváltás táján kezdődött gyűjtésének harmadik szakasza, a visszatérés Nagybánya művészetéhez. A németországi múzeumokat járva feltűnt neki, hogy a századforduló magyar plein air festészetében nem maradt el az európai művektől, ám a romániai és magyarországi múzeumokban és a nyolcvanas évek végéig csupán latensen működő műkereskedelemben ennél csak sokkal alacsonyabb elismerést kapott. A nagybányaival összevethető német képanyag átlagos művei negyven-ötvenezer márkáért cseréltek gazdát, a jobb képek ára kétszáz-négyszázezer márka között mozgott, s ezek a kinti múzeumokban is fő helyen függtek. Ehhez képest Nagybánya nyilvánvalóan alulértékelt volt.

Bay mégsem befektetési szándékkal tért vissza a festőkolónia műveihez. Inkább egy teljes tablót igyekezett kiépíteni, minden Nagybányán dolgozott művésztől egy-egy színvonalas művel. Az alkotók külön korszakait az azokra jellemző képek mutatják be ma a gyűjteményben. A legjobb példa erre Mund Hugó, akitől a négy festmény négy markánsan eltérő stílust képvisel. Ez a válogatási elv természetesen azzal járt, hogy Bay lemondott egy-egy adott művész ugyanazon korszakának újabb és újabb műveiről – amit ma már kissé sajnál. A nagybányai képek ára ugyanis annyira megnövekedett, hogy napjainkban már igen nehéz valóban jó műveket megszerezni. Ehhez jó cserealap lett volna egy olyan „seconde galérie”, amely nem a törzsgyűjteményt képezi egy műgyűjtőnél, hanem egy vágyott darab felbukkanásakor csereként felajánlható vagy értékesíthető.

A visszatérés Nagybánya művészetéhez ízlésbeli változásnak is köszönhető. Egy évtizednyi német geometrikus-gyűjtés után Bay rájött, hogy hozzá tartósan közelebb áll a mimetikus művészet. Máig is becsüli a konstruktív, minimalista absztrakció lehetőségeit a de-

korativitás, a tisztaság, a rend megidézése terén, de személyesen inkább a természetelvű képek mellett kötelezte el magát. Hasonló ez ahhoz az élményhez, amelyet – több más művész mellett – Bernáth Aurél élt át a húszas évek derekán, amikor elbúcsúzott korábbi, absztrakció felé orientálódó korszakától. Nem véletlen, hogy a Bay-gyűjteményben több Bernáth Aurél-kompozíció is rejtőzik, közöttük egy unikális, korai, 1916-os olajkép, ahol a főtéren zajló téli hétfégi vásár békéjét a remekül megragadott pihenő lovak sugallják.

Nagybánya művészete ugyanakkor új értékeket hordozott a közben már rutinossá vált gyűjtő számára. A festőtelepen kezdettől megfigyelhető volt két irányzat. A klasszikus, mindvégig naturalista indíttatású irány Hollósy Simon és Ferenczy Károly nevéhez kötődött, s egészen az ötvenes évekig követhető, pél-

dául Agricola Lídia alkotásaiban. A másik vonal nyugtalanabb, kereső, a külső impulzusokra nyitottabb volt. Ide tartoztak a század elején a neósok, a húszas évek elején a német expresszionizmusra fogékony alkotók, majd az évtized végén a római iskola neoklasszicizmusát átvevő művészek. Ebből az irányzatból is lehet egészen késői példát említeni, mint amilyen a groteszk megjelenése a hatvanas évek nagybányai művészetében – például Balla Józsefnél, akit Bay teniszpartnerként személyesen is megismert.

A „kiugrók”, a mást keresők gyakran visszatértek a klasszikus vonalhoz, ilyen volt Iványi Grünwald Béla. Mások tartósan az újat keresték (Tihanyi Lajos), amint a klasszikus irányt követők között is voltak örökké hűek (Mikola András, Börtsök Samu). Az első gyűjtési szakaszban Bay a klasszikus vonulatot kereste, saját ki-

Gyarmathy Tihamér: Téli világ, 1963

Ámos Imre: Kompozíció

egyensúlyozott személyiségének tükröként. Húsz évvel később, újra Nagybányát gyűjtve, fogékony lett az alternatív utakat keresők iránt. Emigrációjának élménye, Erdély történelmi hányattatásainak, az ott élők személyes drámáinak mélyebb megértése nyitottá tette a festészetben megjelenő „másság” iránt. Orvosi hipotézise szerint általában a valamilyen fogyatékossgal vagy lelki zavarral küzdő művészek – mint Jándi Dávid, Ziffer Sándor, Klein József vagy Galimberti Sándor – keresték a nem klasszikus utakat, hogy ezzel bizonyítsanak, ezzel tűnjenek ki. Sérülésük révén mintegy harcban álltak a természettel, s ezért annak klasszikus vízióját nem is osztották.

Klasszikusok és keresők

A gyűjtemény ma mindegyik művésztől gyakran több kitűnő művet is felsorakoztat. A klasszikus anyag részét képezi Hollósy técsői korszakának egy tája a folyó mentén megbúvó házakkal. Ferenczy Károly asztali csendéletén egy németalföldi érzékletességgel megfestett kacsza ragadja meg a tekintetet, míg késői Pietàja (1916) ugyan vázlatként van nyilvánartva, ám nagy színfoltokra épülő, részleteket elhagyó kidolgozása ugyanilyen joggal tekinthető tudatos művészi döntésnek. Réti Istvántól a borongós enteriőrben bravúrosan megoldott

alakábrázolásra, valamint az őszi táj ihlette kiváló színérzékre egyaránt látunk példát.

Krizsán János és Klein József klasszikus kompozíciói mellett Iványi Grünwald cigány témájú művei is közismertek, ám annál ritkább, hogy egy képéhez a levelezése is fennmaradt, amelyet az azt megvásárló máramarosszigeti főbíróval folytatott. Boromisza Tibor 1912-es *Szénapiaca* az újabb gyűjtői korszak felfedezései közül való. Ekkor kedvelte meg Bay igazán Ziffer Sándor művészetét is, akitől szinte minden témáját reprezentáló anyagot gyűjtött össze. Ugyancsak átfogó Nagy Oszkár bemutatása, akinek égő színekben megfestett házsora (1933) a házigazda egyik kedvence. Perlott Csaba Vilmostól kitűnik egy nagyalakú, fauve hatást tükröző kompozíció (1906). Hasonlóan párizsi gyökerekre vezethető vissza Balla Béla 1908-as remek *Parasztudvara*, amelynek világos tagolását és tiszta színeit Budapesten a Könyves Kálmán Szalon látogatói csodálhatták meg; akkori ára háromszázötven pengő volt. A pályája végén ellaposodott Ballától elsősorán az 1906-os lányportré is, amely stílusában megelőzte Rippl-Rónai kukoricás korszakát. Különleges Szőnyi István egy korai, a tízes évekből való műve.

Külön válogatást lehetne csokorba szedni a tél fényhatásait feldolgozó képekből (Kádár Géza), a konstruktív csendéletekből (Kmetty János), a színgazdag port-

rékből (Boromisza Tibor). A pasztelljeiről ismert Jándi Dávid művei közül kitűnik egy remek olajkép. A pasztell másik nagy mestere, Nagy István ugyanolyan elemi erővel tárja elénk a fenyvesek közé ékelt hegyi tanyát, mint egy lányka arcát. A téli városképek között kitűnő a méltatlanul kevésbé számon tartott K. Csíkos Antónia és Réthy Károly egy-egy műve.

Zsögödi Nagy Imre 1926-os, élénk színekben pompázó tájával az egy-két évvel utóbb Felsőbányán ilyen stílusú műveket alkotó Aba-Novák Vilmos és Patkó Károly méltó párja. Pittner Olivér 1935-ös, a gyár felé lassan haladó alakjai az első magyar munkásábrázolások közé tartoznak. Kevésbé jegyzett alkotók – mint Sztelek Norbert, Szolnay Sándor, Papp Aurél, Pásztk Jenő és Olejnik Janka – jó művei jelzik, hogy a sznobizmuson felülkerekedő gyűjtő nem csak a nagy nevektől választ. Gáll Ferenc három műve az utóbb emigrációban (Párizsban) dolgozó művészeket képviseli. Czóbel egy késői, Márffy Ödön pedig több művével is jelen van. Gráber Margit, Pirk János, Göllner Elemér, Dömötör Gizella és Orbán Dezső művei jelzik, ki minden-

ki dolgozott még hosszabb-rövidebb ideig Nagybányán. Az erdélyi szász kötődés révén nem meglepő, hogy külön válogatás látható Mattis Teutsch János műveiből.

Külön egységet képez a gyűjteményben Thorma János tizenhét műve. Kiemelendő a korai *Napraforgós csendélet* (1907, a háziasszony kedvence), a szinte érett impresszionista *Hazatérő* (amely a bravúros ecsetkezelésen túl szociális érzékenységről is tanúskodik), a szimbolista ihletésű *Tavaszi* (Baynak négy évig kellett udvarolnia a nagybányai tulajdonosnak, hogy megszerezhesse a képet), számos tájkép, valamint a nagy, alapos kompozíciók közül a *Fürdőzők* (1926–1933). Mivel Thorma 1919 után is Nagybányán maradt, sőt ott etikai tartása révén példának számított, elmaradhatatlannak számít egy nagybányai kollekciónak.

Művészetében jól egyensúlyozott klasszikus értékek és újítás között. Diplomatisz személyiség lévén, a román kultúra is elfogadta; a kisebbségi magyarság számára például jelentős gesztus volt, hogy Thormát meghívták a bukaresti Salon Oficial zsűrijébe. Idehaza ugyanakkor inkább történelmi festményei révén tar-

Ferenczy Károly: Pietà, 1916

Réti István: Őszi nagybányai táj, 1900-as évek eleje

tották számon. A Nemzeti Galéria 1996-os Nagybánya-kiállításán sem kapott méltó helyet. Ez ösztönözte Bayt, hogy művészettörténészekkel – mint Boros Judit, Murádin Jenő és Szücs György – összefogva egy évvel később könyvet jelentessen meg Thormáról a Körmen-di Galéria gondozásában, s kiállítást szervezzen a festő szülővárosában, Kiskunhalason, ahol múzeuma is van.

Széles modern merítés

A nagybányai művészet gyűjtése ezzel immáron több mint négy évtizedet ölel fel Bay életéből. Első képét 1962-ben vette a kisvárosban, s még ma is figyeli a műtárgyiacnak ezt a szegmensét. Időközben kialakult több további érdeklődési területe is a modern magyar művészetben belül. Amikor kortárs német grafikáit

a Szépművészeti Múzeummal elcserélte, magyar alkotásokat kapott értük, többek között Ámos Imre műveit. Nemcsak megszerette ezeket, hanem szentendrei kortársainak munkáit kereste is, így szerezte meg Anna Margit, Barcsay Jenő, Bálint Endre, Korniss Dezső és Gadányi Jenő műveit. Ugyancsak a múzeumi cserére vezethető vissza kötődése Bernáth Aurél festményeihez. Érdeklődésének fokozatos megszilárdulását mutatja, hogy a cserébe kapott Bernáthot először ugyan elcserélte Réti István egy képéért, de azóta visszavásárolta – s így a Réti is megmaradt. Egy-egy további alkotó iránt is született benne ilyen érdeklődés egyszeri szerzés nyomán, ezt Rippl-Rónai József, Mednyánszky László és Vaszary János művei fémjelzik.

Németországból Budapestre költözvén egy ideig erős volt még benne a kíváncsiság az absztrakt művé-

Thorma János: Tavasz, 1910-es évek eleje

szet iránt is. Véletlenül fedezte fel Gyarmathy Tihamér ötvenes éveiben, fémlemezre készült kompozícióit. Kettőt meg is vett, majd idővel a festő minden korszakából vásárolt képet. Több mint húsz Gyarmathy-festménye jelezte, hogy mennyire elismerte e kitűnő absztrakt művész tehetségét – miközben saját német geometrikusait elcserélte. Idővel Gyarmathy anyagának felét is más művekre váltotta be, azonban a ma megmaradt kilenc festmény is kiváló áttekintést nyújt, főként az értékesebb korai korszakból.

Szintén eseti vételekkel indult, ám az utóbbi két-három évben szenvedélyes kötődéssé alakult érdeklődése a szobrászat iránt. Először Nagybányához kötődő kisplasztikákkal igyekezett kiegészíteni festményanyagát (Vida Géza, Ferenczy Béni, Szervátiusz Jenő és Tibor). Utóbb szélesítette a válogatást, hiszen a szobrokat még mindig alulértékeli a magyar közönség, s ezért még ma is jó műveket lehet találni jutányos áron – miközben a festményárak meredeken emelkednek. Fé-

mes Beck Vilmos, Medgyessy Ferenc, Borberek Kovács Zoltán, Kerényi Jenő, Pátzay Pál és Borsos Miklós művei díszítik ma a lakást. A számos különlegesség közül egy példa Kisfaludy Stróbl Zsigmond 1927-es *Bokszolója*, amely a Gróf Salm Hermann-vándordíj egészalakos kisplasztikája. A kortárs szobrászatot Mihály Gábor, Csíkszentmihályi Róbert és Katona Zsuzsa képviseli.

E kitekintés nyilvánvalóvá teszi Bay gyűjteményének kettős értékét. Ízlése egyfelől kiforrott, s a tudatos vételek jól reprezentálják egy speciális terület, Nagybánya művészetének egészét. Választásai ugyanakkor ennél jóval szélesebbek. Nem szégyell(t) tanulni gyűjtői fejlődése során; akár a stílusok, akár a képzőművészeti ágak között többször váltott. Az egykori német geometrikus-kollekció, a mai kisplasztikai anyag s a modern magyar művészet nem nagybányai irányjaiból szerzett merítés jelzi, hogy preferenciái nem dogmatizálódtak. A fő irány megmaradt, de több alternatív szál kínál ehhez természetes, emberi sokszínűséget. ■